

CLASSIFICATIE VAN PEDOSEKSUELEN EN VERKRACHTERS¹

Siegfried Koeck², Daan van Beek³ & Dirk De Doncker⁴

Dit artikel behandelt de classificatie van plegers van seksueel misbruik jegens kinderen en volwassenen. Voor beide groepen biedt het een overzicht van invloedrijke classificatiesystemen van de afgelopen veertig jaar waarbij de aandacht gevestigd wordt op de evolutie van een klinische naar een empirische methodologie. De empirisch onderbouwde classificatiesystemen van Knight en Prentky (1990) worden uitgebreider besproken en aan een kritische evaluatie onderworpen. Tot slot volgt een vermelding van twee recente ontwikkelingen in relatie tot een klinisch bruikbare en empirisch gefundeerde classificatie: de eerste doet beroep op het concept 'hechting' en de tweede vertrekt vanuit beschrijvende modellen van de processen die leiden tot seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Sinds de "affaire-Dutroux" in 1996 en enkele ernstige incidenten in Nederland waarbij jonge kinderen seksueel werden misbruikt en daarna gedood, berichten de media in België en Nederland vaak in een zeer emotioneel geladen sfeer over seksueel gewelddadig gedrag waarvan vooral kinderen maar ook vrouwen slachtoffer worden. Er is een beangstigend stereotype beeld ontstaan van seksuele geweldplegers dat geen recht doet aan de grote heterogeniteit onder deze overwegend mannelijke plegers. Bovendien leidt dit gebrek aan nuancering tot ondoordachte en emotionele reacties, niet alleen in de leefomgeving van de pleger (in Nederland werden recent mensen uit de buurt verjaagd op grond van hun seksuele antecedenten), maar ook bij beleidsmakers die denken politieke munt te kunnen slaan uit onrust onder de bevolking.

Het eerste deel van dit artikel toont aan dat er een grote verscheidenheid bestaat onder plegers van seksueel misbruik van kinderen. De ontwikkeling van voornamelijk op basis van klinische ervaring opgestelde classificatiesystemen wordt beschreven en vervolgens wordt uitgebreider stilgestaan bij het empirisch gefundeerde, en dus meer objectiveerbare, classificatiesysteem voor plegers van seksueel misbruik van kinderen (MTC:CM3) dat door Knight en Prentky (1990) werd ontwikkeld. In het tweede gedeelte van dit artikel gaat de aandacht naar seksueel geweldplegers jegens vrouwen. Ook hier wordt de ontwikkeling van de overwegend klinische classificatiesystemen doorlopen en wordt nader ingegaan op het door Knight en Prentky (1990) ontwikkelde classificatiesysteem voor verkrachters (MTC:R3). Twee recente ontwikkelingen op het gebied van classificatie van plegers van seksuele delicten sluiten de reeks af. De eerste suggereert

dat plegers van seksueel misbruik onderscheiden kunnen worden aan de hand van (het gebrek aan) hechtingsgedrag, of de wijze waarop de nabijheid van anderen gezocht wordt (Bowlby, 1977). De tweede vertrekt vanuit de beschrijving van de zogenaamde delictketens, waarin de processen die leiden tot delictgedrag worden geëxpliciteerd.

Tenslotte komen we tot de conclusie dat er vooruitgang is geboekt met de ontwikkeling van betrouwbaarder, meer valide en meer klinisch bruikbare classificaties van seksuele misbruikers, maar dat deze ontwikkeling tegelijkertijd nog niet als voltooid kan worden gezien.

Classificatie van plegers van seksueel misbruik van kinderen

Klinische Classificaties

Plegers van seksueel misbruik van kinderen worden pas sinds een veertigtal jaren op een systematische wijze bestudeerd. Daarbij is een trend waarneembaar van een klinisch theoretische naar een empirische benadering. De klinische classificaties uit de jaren vijftig en zestig zijn voornamelijk geïnspireerd door de psychoanalytische theorie (e.g. Swanson, 1968). Zo beschreef bijvoorbeeld Kopp (1962) pedofielen ('mannen die zich seksueel inlaten met meisjes in de prepuberteit') als dwangmatige plegers bij wie delicten ofwel 'eigen' zijn aan hun karakter (de neurotische karakterstructuur), ofwel tegengesteld aan hun zelfbeeld (het neurotisch symptoom). Niettemin zijn er gelijktijdig ook publicaties vanuit fenomenologische hoek verschenen, waarbij onderzocht werd hoe seksueel delinquenten

¹ Geaccepteerd voor publicatie: 21 januari 2002.

² Drs. S. Koeck, klinisch psycholoog/psychotherapeut; Universitair Ziekenhuis Antwerpen, Dienst Psychiatrie; ³ Dr. D.J. van Beek, psycholoog/psychoptherapeut, hoofd afdeling psychotherapie, Dr. Henri van der Hoeven Kliniek, Utrecht, Nederland; ⁴ Drs. D. De Doncker, klinisch psycholoog/psychotherapeut, Universitair Ziekenhuis Antwerpen, Dienst Psychiatrie. Correspondentie richten aan: S. Koeck, Universitair Ziekenhuis Antwerpen, Dienst Psychiatrie, Wilrijkstraat 10, B-2650 Edegem, België; e-mail: siegfried.koeck@uza.be

kunnen worden geclassificeerd volgens een aantal vooraf gekozen criteria (Fitch, 1962; Gebhard, Gagnon, Pomeroy & Christenson, 1965). Op basis van deze onderzoeken kwamen vier typen van plegers van seksueel misbruik van kinderen naar voren: (1) het *pedofiele type* dat psychosexueel sterk gericht is op kinderen en hen beschouwt als aanvaardbare partners, (2) het *situationele type* waarbij de seksuele ontwikkeling schijnbaar normaal verloopt, tot gevoelens van onzekerheid of afwijzing aanleiding geven tot een seksuele interactie met (vaak de eigen) kinderen, (3) het *anti-sociale type* bij wie seksuele delicten passen binnen een algemeen grensoverschrijdend gedragspatroon en (4) het *organisch - pathologische type* waarbij het controleverlies over de seksuele impulsen eerder door psychose, mentale retardatie of een organische stoornis bepaald wordt dan door emotionele toestanden. Swanson (1968) onderscheidde slechts een pedofiel en een situationeel type en beschouwde deze als uitersten op een continuüm. Cohen, Seghorn en Calmas (1969) bevestigden nog eens het onderscheid tussen een pedofiel en een situationeel type in hun klinische classificatie. Zij noemden ze respectievelijk het *gefixeerd* en *regressief* type. Naast deze twee categorieën vonden ze ook een *agressief* type, waarbij de seksuele opwinding gepaard gaat met sadistisch geweld.

Groth en Burgess (1977) beschreven plegers van seksueel misbruik van kinderen als significant oudere individuen bij wie de bewuste seksuele verlangens en reacties gedeeltelijk of geheel gericht zijn op prepuberale (pedofilie) en/of op puberale (ephebofilie) kinderen waarmee al dan niet een rechtstreekse verwantschap bestaat. In navolging van Cohen en collega's (1969) werd een gefixeerd en regressief patroon van pedofilie onderscheiden. Bijkomend stelden zij als theoretische assumptie dat het seksueel deviant gedrag een manier is om niet-seksuele behoeften, zoals macht, woede en controle, te bevredigen. Het onderscheid werd gemaakt tussen '*sex pressure offenses*' en '*sex force offenses*'. De eerste groep tracht met relatief weinig geweld een kind te verleiden tot seks. Hiertoe behoren twee subcategorieën: '*enticement*' (proberen overtuigen of ompraten) en '*entrapment*' (manipulatie van het slachtoffer zodat het zich schuldig of verplicht voelt naar de pleger toe). De tweede groep dreigt met of gebruikt geweld dat instrumenteel ('*exploitative*', om te krijgen wat men wil) of sadistisch ('*sadistic*', geërotiseerd) van aard is.

De vermelde publicaties hebben een grote weerslag gehad op de manier waarop plegers van seksueel misbruik van kinderen ingedeeld werden, in het bijzonder op het onderscheid tussen een gefixeerd (pedofiel) en een regressief (situationeel) type (Goldstein, 1987;

Johnston & Johnston, 1997; Frenken, 1997). Er zijn een drietal kritiekpunten te leveren op deze klinische classificaties. Ten eerste ontbreekt vaak een verantwoording voor de keuze van de criteria, wat meerdere auteurs (bijv. Knight, Rosenberg & Schneider, 1985; Conte, 1991; Howitt, 1995) tot de conclusie bracht dat de classificaties niet valide en niet betrouwbaar zijn. Het gebruik van verschillende criteria leidde inderdaad tot inconsistente en verwarrende classificaties (bijv. Summit & Kryso, 1978; Hutsebaut, 1997; Beier, 1998). Het kan ook verklaren waarom er *geen* discriminerende eigenschappen aangetoond werden bij plegers van seksueel misbruik van kinderen (Langevin, 1985). Een tweede kritiekpunt betreft de onduidelijkheid over de typering van plegers van incest. Hoewel zij vaak tot het situationele type werden gerekend (Groth, 1978), argumenteerden andere auteurs dat incest alleen begrepen kan worden via elementen eigen aan de familiale context (De Young, 1982; Alexander & Schaeffer, 1994). Een laatste en algemeen kritiekpunt is het ontbreken van een, op basis van operationeel gedefinieerde criteria, empirisch gefundeerde classificatie voor plegers van seksueel misbruik van kinderen.

De 'Massachusetts Treatment Center Child Molester Typology'

De 'Massachusetts Treatment Center Child Molester Typology' (MTC-CM) is voor deze populatie het enige classificatiesysteem dat vanuit empirisch wetenschappelijk onderzoek is ontwikkeld. De MTC:CM3 (derde revisie) typologie is het resultaat van een statistische toetsing van de belangrijkste discriminerende variabelen die in de literatuur werden aangetroffen (Knight & Prentky, 1990). De auteurs beschouwen een 'child molester' als iemand bij wie de seksuele vergrijpen gericht zijn tegen slachtoffers beneden de leeftijd van 16 jaar; een seksueel vergrijp wordt gedefinieerd als een seksueel gemotiveerde aanranding die fysiek contact met het slachtoffer impliceert. Dit betekent dat plegers met zogenaamde 'hands-off' delicten (bijv. voyeurisme, exhibitionisme) werden uitgesloten van classificatie. Ook wanneer er uitsluitend sprake was van incestdelicten (lage incidentie in de steekproef) of indien de keuze van een slachtoffer eerder lukraak scheen te gebeuren (geen primaire doelleeftijd) werd het individu uitgesloten van classificatie. Elk klinisch dossier dat voldoende informatie bevatte werd tenslotte gelezen door twee 'senior clinicians' die onafhankelijk van elkaar een pleger bij een bepaald type indeelden.

De classificatie vereist een beoordeling van criteria die verdeeld zijn over twee assen. As 1 bevat 'fixatie op kinderen' (de intensiteit van de pedofiele belangstelling) en 'sociale competentie' (stabiliteit in het werk,

relatie, ouderschap en sociaal leven). Een pleger kan 'hoog' of 'laag' scoren op beide criteria. De kruising van deze twee beslissingen levert vier as 1-typen op (type 0, 1, 2 en 3) met een goede inter-rater betrouwbaarheid (Knight, Carter & Prentky, 1989). Op as 2 wordt eerst een onderscheid gemaakt tussen plegers die blij gegeven hebben van veel of weinig contacten met kinderen, zowel in de seksuele als in de niet-seksuele sfeer. Bij plegers met een hoge mate van contact wordt verder onderscheid gemaakt tussen diegenen die een interpersoonlijke relatie wilden bewerkstelligen en diegenen voor wie de hoge mate van contact uitsluitend seksueel gemotiveerd was. Plegers met een lage mate van contact worden ingedeeld naargelang de mate van fysiek letsel dat aan het kind werd toegebracht. Binnen deze twee categorieën (hoge en lage graad van verwonding) wordt tenslotte het onderscheid gemaakt met betrekking tot aan- of afwezigheid van sadisme. De beslissingen op as 2 leiden tot zes mogelijke typen met een matige tot goede inter-rater betrouwbaarheid (Knight, Carter & Prentky, 1989). Door een combinatie van de typering van een bepaald individu op de twee assen verkrijgt men in totaal 24 mogelijkheden.

Twee belangrijke dimensies zijn uitgesloten van de basisstructuur van deze typologie, namelijk het geslacht van het slachtoffer en de aanwezigheid van factoren die de controle over het gedrag kunnen ondermijnen (zoals alcohol- en/of druggebruik, psychose, organiciteit, seniliteit en mentale retardatie). De auteurs stelden dat een integratie te veel complicaties opgeleverd zou hebben en vonden het meer aangewezen om de correlatie te onderzoeken tussen deze dimensies en de MTC:CM3 typologie.

Marshall (1997) merkte op dat het onderscheiden van 24 verschillende subtypen onvermijdelijk leidt tot een ondervertegenwoordiging van bepaalde categorieën wat adequaat onderzoek op het classificatiesysteem bemoeilijkt. Prentky (1999) argumenteerde dat de validiteit van de MTC:CM3 typologie ondersteund wordt door onderzoeksbevindingen, maar hij stelde tegelijkertijd dat verdere revisie van het systeem noodzakelijk is. Tot nu toe is er nog geen aangepaste versie gepubliceerd.

Classificaties van plegers van seksueel misbruik van vrouwen

Klinische classificaties

Verkrachters vormen eveneens een zeer heterogene groep (Grubin & Kennedy, 1991). Ook bij hen steunen classificaties op gemeenschappelijke kenmerken in het delictpatroon en/of motivatie en tevens zijn zij merendeels gebaseerd op klinische beschrijvingen. Op dit niveau vertonen ze een opvallende gelijkens. Zij verschillen vooral in de *verklaringen* van het seksueel agressieve gedrag. De psychiater Karpman (1954) stelde als één van de eersten een classificatie op voor verkrachters, gebaseerd op een psychoanalytisch verklaringsmodel. Hij onderscheidde drie typen. De *explosieve verkrachter* ontaardt onbewuste seksuele problemen. De *sadistische verkrachter* ervaart een diep gewortelde haat jegens vrouwen: bij hem is het agressieve motief sterker dan het seksuele. De *agressieve, antisociale verkrachter* is een sociaal afwijkende man, die seks van een vrouw steelt zoals hij een auto steelt. Hij handelt impulsief en zonder rekening te houden met de grenzen en gevoelens van anderen.

Gebhard et al. (1965) onderkennen dezelfde drie typen en vulden ze aan met drie andere, namelijk het type van de *psychiatrische patiënt* (schizofreen, zwakzinnig of neurotisch), het type met de *dubbele moraal* (doorgaans brave burgers die menen dat ze met 'goedkope' vrouwen mogen doen wat ze willen) en het type van de *dronken verkrachter* die uitsluitend onder invloed van alcohol ontremd raakt en verder sociaal aangepast leeft. Hun classificatie is niet theoretisch gefundeerd maar komt voort uit de analyse van klinische interviews en dossiers. Het belangrijkste ordeningsprincipe van deze invloedrijke classificaties was het seksuele en/of het agressieve motief van de pleger. Vanaf de jaren zeventig komt er mede onder invloed van de vrouwenbeweging (Herman, 1990; White & Sorenson, 1992) echter een kentering: macht en boosheid worden steeds meer beschouwd als de primaire motieven van verkrachters. Amir (1971) beschrijft twee nieuwe typen verkrachters: mannen die verkrachten om status en prestige te verwerven ('*rape as role expressive act*') en mannen die verkrachten om status en prestige te bevestigen in een referentiegroep waar dergelijk gedrag als wenselijk wordt gezien ('*rape as role supportive act*'). In tegenstelling tot de eerder beschreven typen worden deze mannen primair gemotiveerd door het belang dat zij hechten aan hun (dominante) sociale positie.

Cohen en collega's (1969) gaan ervan uit dat seksueel geweld zowel seksueel als agressief (dominant) gemotiveerd kan zijn. Zij onderscheiden allereerst een *compenserend type* dat vooral seksueel gemotiveerd is. Deze plegers zijn nauwelijks agressief en vluchten bij verzet van het slachtoffer. Zij fantaseren dat het slachtoffer meegeniet en hen uitnodigt om verder te gaan of later opnieuw tot seksuele handelingen over te

gaan. Zij plegen nagenoeg geen andere misdrijven en zijn zelfs extreem passief en onderdanig in hun dagelijks leven. Bij het *verplaatste woede type* staat boosheid voorop. Vernederen en pijnigen van het slachtoffer staan voorop. Het delict vindt meestal plaats na (vernederende) conflicten met de partner, vriendin of moeder. In het *seks-agressie diffusie type* herkennen we het sadistische type, waarin agressie is geërotiseerd. Tenslotte beschrijven ook Cohen en collega's (1969) het al eerder genoemde criminele *antisociale type* waarin noch seksuele noch agressieve motieven een primaire rol zouden spelen.

Groth en Birnbaum (1979) zien verkrachting als een 'pseudoseksuele' daad. In feite gaat het om agressie en dominantie. Zij nemen daarmee een feministisch standpunt in maar grijpen terug naar individuele ontwikkelingsstoornissen om verkrachting te verklaren. Zij onderkennen een *machtsverkrachter*, die zij in twee subtypen onderverdelen (Groth, Burgess & Holmstrom, 1977): het type dat angst en onzekerheid ten aanzien van vrouwen overwint door overcompenserend machtsvertoon ('*power reassurance type*') en het type dat verkrachting ziet als bevestiging van zijn viriliteit en dominantie ('*power assertion type*'). Het gebruik van geweld beperkt zich tot wat nodig is om het slachtoffer onder controle te krijgen. Daarnaast beschrijven zij een kwade verkrachter ('*anger retaliation type*') en een sadistische verkrachter ('*anger excitation type*'), die nauwelijks afwijken van eerdere beschrijvingen van deze typen. Opvallend is dat bij Groth en Birnbaum (1979) het criminele type ontbreekt.

Net als bij de classificaties voor plegers van seksueel misbruik van kinderen, bestaat ook hier een gemis aan empirische toetsing op betrouwbaarheid en validiteit. Daarbij is er sprake van vage concepten, heterogene populaties en theoretische bias (Knight et al., 1985; Knight & Prentky, 1990; Grubin & Kennedy, 1991). Knight et al. (1985) concluderen dat desondanks een viertal typen verkrachters consistent naar voren komt. Voor het eerste type zijn de delicten *compenserend gedrag*, bijvoorbeeld om gevoelens van minderwaardigheid en twijfels over de eigen masculiniteit te verminderen, met seksualiteit als centraal element. Een tweede type pleegt zijn delicten voornamelijk uit *woede* jegens vrouwen: woede en agressie zijn hier kenmerkend. Een derde type pleegt zijn delicten op een bizarre en zeer gewelddadige *sadistische wijze*, waarbij de fusie tussen seksuele en agressieve verlangens essentieel is. Tenslotte is in de meeste typologieën een *crimineel type* verkrachter te onderscheiden, waar seksuele delicten binnen een algehele criminele levensstijl gepleegd worden en een antisociale persoonlijkheidsstoornis voorop staat.

De 'Massachusetts Treatment Center Rapist Typology'

Parallel aan de MTC-CM3, ontwikkelden Knight en Prentky vanaf het eind van de jaren zeventig, een classificatiesysteem voor verkrachters de MTC:R (Massachusetts Treatment Center: Rapist Typology). De meest recente versie van het classificatiesysteem van Knight en Prentky (MTC:R3) is opgebouwd rond zeven variabelen: expressieve agressie, antisociaal gedrag, sociale competentie, globale of ongedifferentieerde woede, sadisme, seksualisering en delictplanning. Elk van deze variabelen werd geoperationaliseerd in een aantal gestandaardiseerde vragen, die vanuit dossiergegevens worden beantwoord. Knight en Prentky onderscheiden vier primaire motieven, waaruit zij negen typen verkrachters afleiden.

De eerste twee typen zijn primair *opportunistisch* gemotiveerd. Het eerste type heeft een hoge en het tweede type een lage sociale competentie. Beide typen plegers zijn gericht op directe seksuele behoeftebevrediging. De levensstijl wordt gekenmerkt door een geringe impulscontrole en antisociaal gedrag. Het seksueel delict wordt bepaald door de context en acute variabelen, niet door seksuele fantasieën en planning. Er is ook geen sprake van globale boosheid. De kritische variabelen bij deze typen zijn (1) een opvallende onverschilligheid ten aanzien van het welzijn van het slachtoffer en (2) instrumenteel geweld om het slachtoffer onder controle te krijgen en te houden; bij verzet van het slachtoffer kan de mate van agressie wel verhogen.

Voor het derde type is *globale boosheid* jegens mannen én vrouwen het primaire motief. De levensgeschiedenis bestaat uit vele gewelddadige incidenten. Deze plegers zijn zeer impulsief en veroorzaken bij hun slachtoffers levensbedreigende verwondingen, zelfs als deze zich niet verzetten. Het gedrag wordt niet beïnvloed door voorafgaande seksuele fantasieën, noch is hun delict gepland.

De typen vier tot en met zeven zijn primair *seksueel* gemotiveerd. Er bestaat een preoccupatie met seksuele fantasieën en pornografie, waarbij excessief gemasturbeerd wordt. Delicten zijn zorgvuldig gepland en de drang om ze uit te voeren is zeer sterk. Vaak worden ook andere vormen van afwijkend seksueel gedrag gemanifesteerd, zoals voyeurisme, exhibitionisme of fetisjisme. Bij de sadistische typen (typen vier en vijf) is er ook sprake van sterk destructieve en sadistische seksuele fantasieën. Type vier heeft een lage sociale competentie en gaat daadwerkelijk over tot sadistisch gedrag: het slachtoffer wordt ernstig verminkt of gedood. Bij type vijf blijft het sadistische gedrag verborgen en speelt het zich af in gedachten en fantasieën.

Dit type heeft een hoge sociale competentie en is minder impulsief dan type vier. Het belangrijkste criterium voor deze typen is het vele geweld, daadwerkelijk of in fantasie, en de seksuele opwinding die hieraan beleefd wordt. Het geweld is gericht op de erogene zones van het slachtoffer en neemt vaak bizarre, ritualistische vormen aan. De typen zes en zeven zijn ook seksueel gepreoccupeerd, maar de gewelddadige kant ontbreekt. Type zes heeft een hoge sociale competentie en type zeven een lage. Deze plegers vluchten bij weerstand van hun slachtoffer, zijn minder impulsief, kwaad en agressief. Seksuele fantasieën zijn meestal van compenserende aard om minderwaardigheidsgevoelens en gevoelens van seksuele incompetentie te verminderen. Het delict is persoonsgericht en vaak zijn er onbeholpen pogingen om contact te leggen met het slachtoffer. Sommigen vragen zelfs aan hun slachtoffers of zij het ook 'lekker vonden'. Ze hebben behoefte aan zelfbevestiging ("je bent een goede minnaar") en als het slachtoffer bepaalde seksuele handelingen niet wil verrichten, zijn zij in het algemeen bereid daar rekening mee te houden.

Bij de typen acht en negen is het primaire motief *wraak*. Boosheid en geweld zijn uitsluitend op vrouwen gericht en zijn bedoeld om te vernederen. Er zijn geen seksuele (sadistische) fantasieën voorafgaand aan het plegen van delicten en de mate van impulsiviteit is minder dan bij typen drie en vier. Slachtoffers worden ernstig verwond, soms tot de dood erop volgt. Type acht heeft een lagere sociale competentie en is minder impulsief dan type negen. Type acht seksualiseert sterker dan type negen (Knight & Prentky, 1990).

Een kritische beschouwing van de MTC - typologieën

Hoewel de laatste revisie dateert van meer dan tien jaar terug, hebben de a-theoretische MTC - typologieën verreweg het beste de empirische toetsing doorstaan (Knight, 1999). Desalniettemin is er aanleiding tot enkele kritische kanttekeningen. Ten eerste is de steekproef -veroordeelde Amerikaanse seksueel delinquenten in een maximaal beveiligde gevangenis- alles behalve representatief voor de populatie van plegers als geheel. Een tweede opmerking betreft de klinische waarde van de MTC - classificaties. Vooralsnog zijn het complexe en tijdrovende systemen met beperkte therapeutische consequenties (Hall, 1996). Vanwege de methodologie (retrospectief onderzoek naar statische gegevens) blijft het onduidelijk hoe variabelen dynamisch gezien leiden tot delictgedrag. Waar zijn bijvoorbeeld de cognitieve vervormingen die in de behandelingscontext zo belangrijk worden bevonden? In het licht van deze kritiek pleitte Beech (1998) voor

het gebruik van psychometrische instrumenten bij het bepalen van behandeldoelen en het niveau van toekomstig risico, eerder dan het onderzoek van delictgeschiedenis. Een derde kanttekening betreft (ook hier) de exclusie van incestplegers, alsook plegers waarbij psychose, mentale retardatie of organische stoornissen relevant zijn voor het plegen van hun delicten. Ten vierde zijn een groot aantal gehanteerde begrippen inhoudelijk onvoldoende gedefinieerd en voor verschillende interpretaties vatbaar. Men spreekt onder meer van 'agressieve gedachten', 'sterke preoccupatie' of een 'laag zelfwaarde gevoel'. Een laatste kritiekpunt betreft de gehanteerde leeftijdsriteria om een pleger te classificeren bij de MTC:CM3 of bij de MTC:R3. Door de vooropgestelde leeftijdsriteria komen de auteurs in conflict met hun eigen definities van een 'rapist' en een 'child molester'. Belangrijke consequenties zijn dat (1) ook plegers van seksueel misbruik van minderjarigen tot de groep van verkrachters kunnen behoren, (2) ook minderjarige plegers tot de groep van verkrachters kunnen behoren, (3) slachtoffers van verkrachters niet steeds 16 of ouder dienen te zijn en (4) er een (niet eerder genoemde) 'restgroep' bestaat ('ephebofielen') waar men geen typologie op mag toepassen.

Ondanks de aangehaalde beperkingen groeide ook een zekere erkenning in academische kringen (Marshall, 1996). Knight, Prentky en Cerce (1994) poogden de beoordelingswijze van de MTC:CM3 en MTC:R3 betrouwbaarder en meer valide te maken met behulp van de MASA vragenlijst (Multidimensional Assessment of Sex and Aggression). Ook werden andere relevante variabelen aan het classificatiesysteem verbonden. Prentky en Knight (2000) onderzochten de 'baserate' voor psychopathie bij de verschillende typen plegers. Die bleek het hoogst bij plegers van seksueel misbruik van kinderen die zich kenmerkten door lage sociale competentie en een hoge mate van sadistisch geweld. Bij de seksueel geweldplegers jegens vrouwen kwam psychopathie het vaakst voor bij het openlijk seksueel sadistische type en het globale boosheid type, gevolgd door het opportunistische type met lage sociale competentie. Barbaree en Serin (1993) maakten een begin met de theoretische onderbouwing van de MTC:R3. Uit hun onderzoek bleek dat sommige mannen wél en anderen géén seksuele opwinding vertoonden wanneer door middel van videobeelden of audiocassettes seksueel gewelddadige prikkels tegen vrouwen werden aangeboden. Zij gaven een verklaringsmodel om seksuele opwinding in de context van geweld en dwang te begrijpen (Barbaree & Marshall, 1991) en vonden dat alleen de sadistische typen een seksuele voorkeur vertoonden voor dit type prikkels. Bij de overige types was dit afhankelijk van de aanwezigheid van andere factoren: alcoholmisbruik bij het opportunistische type,

woede bij de boosheidstypes en seksuele opwinding in combinatie met cognitieve vervormingen bij het niet-sadistisch seksuele type.

Concluderend moeten we vaststellen dat de variabelen in de huidige MTC- typologieën weliswaar relevant zijn, maar nog niet voldoende recht doen aan de complexiteit van de factoren die seksuele delinquentie bepalen en aan de grote heterogeniteit onder de plegers van seksueel misbruik en geweld.

Recente ontwikkelingen

Hechting

Vanuit verschillende hoeken (bijv. Mayselless, 1991; Ward, Hudson, Marshall & Siegert, 1995; Ward, Hudson & Marshall, 1996; Ward, Hudson & McCormack, 1997; Bumby, 2000) is seksuele delinquentie in verband gebracht met problematische hechting. Bowlby (1977) definieerde hechtingsgedrag als elk gedrag dat uitmondt in het verkrijgen of behouden van de nabijheid van een belangrijk individu, meestal de moederfiguur. Hechting werd onder impuls van Kim Bartholomew geoperationaliseerd (bijv. Bartholomew & Perlman, 1994) en gelieerd aan intimiteit (Bartholomew & Horowitz, 1991) en misbruik binnen de partnerrelatie (Dutton, Saunders, Starzomski & Bartholomew, 1994). Hudson (1998) beschreef kenmerken van plegers van seksueel misbruik in functie van drie problematische hechtingsstijlen en gaf op deze manier een impliciete aanzet tot classificatie. Ten eerste onderscheidde hij plegers die intimiteit wensen, maar angst hebben voor contact met volwassenen. Zij zien minder dreiging in een relatie met een (gekend) kind dat ze op een geleidelijke, weinig gewelddadige manier benaderen. Een tweede groep plegers wenst eveneens intimiteit, maar heeft angst om afgewezen te worden. In relaties stellen ze zich afstandelijk op en seksualiteit is bij voorkeur onpersoonlijk. Indien er sprake is van geweld dan is dit instrumenteel. De derde groep wil eigenlijk geen contact of emotionele betrokkenheid en stelt zich vijandig op. Deze plegers vertonen een expressieve seksuele (sadistische) agressie bij hun delicten.

Het verband tussen problematische hechting en seksueel misbruik krijgt ook empirische ondersteuning. Marshall, Serran en Cortoni (2000) vonden bij plegers van seksueel misbruik van kinderen een verband tussen een onzekere of vermijdende hechting met de moederfiguur en een verhoogde kans op het plegen van een delict. Smallbone en Dadds (2001) toonden binnen een studentenpopulatie aan dat vermijdende hechtingspatronen ten aanzien van volwassen leeftijdsgenoten een verhoogd risico inhouden voor het vertonen van afdwingend seksueel gedrag.

Beschrijvende modellen

Sedert de jaren tachtig is het cognitief gedrags-therapeutische terugvalpreventiemodel in de Angelsaksische landen populair bij de behandeling van seksueel delinquenten. Het model beschrijft stapsgewijs hoe een pleger tot delictgedrag komt. Oorspronkelijk ging men ervan uit dat een negatieve gemoedstoestand een beslissende rol speelde in dit proces (Pithers, Marques, Gibat, & Marlatt, 1983). Dit impliceerde slechts één route of keten die plegers tot hun delicten bracht. Ward, Hudson en Keenan (1998) herzagden dit model op basis van een theorie rond zelfregulatie, waarbij het uitgangspunt is dat mensen hun gedrag reguleren in functie van het vermijden of nastreven van bepaalde doelen. Toegepast op plegers van seksueel misbruik van kinderen, beschrijven zij vier typen: (1) het *passief vermijdende type* wil in wezen geen delicten plegen, maar door een gebrek aan vaardigheden stapelen spanningen zich op waardoor de kans op een delict weer gaat stijgen, (2) het *actief vermijdende type* doet wel pogingen om spanningen te reguleren maar op een zodanige (verkeerde) wijze dat het risico van een nieuw delict verhoogt (bijvoorbeeld door alcohol te drinken), (3) het *automatische toenaderingstype* kiest ervoor opnieuw delicten te plegen en handelt eerder impulsief en (4) het *expliciete toenaderingstype* komt systematisch en planmatig tot een delict. Dit onderscheid is klinisch relevant en heeft belangrijke behandelingsimplicaties. Zo zullen plegers die een delict als expliciet doel hebben eerst overtuigd dienen te worden van de ongewenstheid van hun gedrag, voordat technieken van terugvalpreventie geïntroduceerd kunnen worden.

Voortbouwend op de hoofdtypen van de MTC:R3 onderscheidde van Beek (1999) na gedetailleerde beschrijvingen van het delictproces drie scenario's die plegers van seksueel geweld jegens vrouwen volgen: (1) *het antisociale delictscenario*, waarin de pleger door een criminele levenshouding geen barrières voelt om zich aan maatschappelijke grenzen te houden, (2) *het seksualiserende scenario* waarin de pleger geen andere uitweg meer ziet vanuit zijn onvermogen om seksueel contact te krijgen met vrouwen en (3) *het wraakzuchtige scenario* waarin vooral door krachtige negatieve emoties vanwege een problematische omgang met vrouwen tot het afreageren van boosheid gekomen wordt. In deze procesbeschrijvingen is een belangrijke rol weggelegd voor de cognitieve vervormingen die plegers hanteerden om zich de vrijheid te geven maatschappelijke regels te overtreden. Polaschek, Hudson, Ward & Siegert (2001) publiceerden een studie van 24 plegers van seksueel misbruik jegens vrouwen. Op basis van een fenomenologische reconstructie

tie, onderscheiden zij 21 stadia in het delictproces, verdeeld over 6 verschillende fasen: (1) achtergrondkenmerken, (2) doelvorming, (3) toenadering, (4) voorbereiding, (5) delict en (6) post-delict. Een belangrijk gegeven bij deze beschrijving is dat ook het gedrag van het slachtoffer (hier: 'inschikkelijk' of 'weerstand biedend') gerelateerd wordt aan het verdere verloop van het delict. Afhankelijk van het doel dat een pleger zich stelt, worden drie routes beschreven: verhogen van een positieve gemoedstoestand, ontsnappen aan een negatieve gemoedstoestand en vergelding van een opgelopen krenking. Naarmate het delict zich ontplooit, kan een pleger ook van route veranderen. De auteurs geven zelf aan dat het een voorlopig model betreft dat verder onderzocht dient te worden naar generaliseerbaarheid, betrouwbaarheid en validiteit.

Een systematische analyse van het verloop van delictprocessen levert een grote hoeveelheid behandelingsrelevante informatie op over de delictbevorderende afwezigheid van (probleemoplossende) vaardigheden, cognitieve vervormingen, moeilijk te hanteren emoties of stress en de aard van de doelen (motivatie) die de pleger nastreeft met zijn beoogde delictgedrag en de daarin soms optredende doelverschuivingen in de loop van het delictproces. Hudson, Ward & Laws (2000) argumenteerden dan ook dat deze werkwijze een centrale plaats zal innemen bij het op maat opstellen van een efficiënt behandelingsprogramma.

Conclusie

Recent postuleerden Bickley & Beech (2001) zes factoren waarop zij zich baseren om een oordeel te kunnen vormen over classificatiesystemen: (1) betrouwbaarheid van de criteria, (2) consistentie en gebruiksvriendelijkheid, (3) relevantie voor een grotere groep, (4) valide onderscheid tussen typen, (5) klinische relevantie en (6) theoretische relevantie naar verklaring en predictie. Met deze criteria als meetlat voor de beoordeling van de stand van zaken met betrekking tot classificatiesystemen, kan slechts worden geconcludeerd dat er weliswaar vooruitgang is geboekt, maar dat er nog veel werk valt te verrichten. Er blijft vooral nog een grote spanning bestaan tussen enerzijds empirisch wetenschappelijke, maar klinisch nog weinig bruikbare systemen en anderzijds klinisch relevant lijkende systemen die echter geen empirisch wetenschappelijke toetsing hebben ondergaan of doorstaan. Uit de recente ontwikkelingen komt echter wel naar voren dat de empirisch wetenschappelijke benadering (MTC) en de klinische benadering (beschrijvende modellen en theorieën) dichter tot elkaar komen. Ons inziens is dit de meest vruchtbare weg naar klinisch relevante én

empirisch wetenschappelijk onderbouwde classificatiesystemen.

Literatuur

- Alexander, P.C., & Schaeffer, C.M. (1994). A typology of incestuous families based on cluster analysis. *Journal of Family Psychology, 8*, 458-470.
- Amir, M. (1971). *Patterns of forcible rape*. Chicago: University of Chicago Press.
- Barbaree, H.E., & Marshall, W.L. (1991). The role of male sexual arousal in rape: Six models. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59*, 621-630.
- Barbaree, H.E., & Serin, R.C. (1993). The role of male sexual arousal during rape in various rapist subtypes. In G.C.N. Hall, R. Hirschman, J.R. Graham & M.S. Zaragoza (Eds.), *Sexual aggression: Issues in etiology, assessment, and treatment* (pp. 99-114). Washington: Taylor & Francis.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four – category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226-244.
- Bartholomew, K., & Perlman, D. (1994). *Attachment processes in adulthood*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Beech, A.R. (1998). A psychometric typology of child abusers. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 42*, 319-339.
- Beek, D. van (1999). *De delictscenarioprocedure bij seksueel agressieve delinquenten*. Deventer: Gouda Quint.
- Beier, K.M. (1998). Differential typology and prognosis for dissexual behavior: a follow-up study of previously expert-appraised child molesters. *International Journal of Legal Medicine, 111*, 133-141.
- Bickley, J., & Beech, A.R. (2001). Classifying child abusers: Its relevance to theory and clinical practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 45*, 51-69.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds: Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory. *British Journal of Psychiatry, 130*, 201-10.
- Bumby, K.M. (2000). Empathy inhibition, intimacy deficits, and attachment difficulties in sex offenders. In D.R. Laws, S.M. Hudson & T. Ward (Eds.), *Remaking relapse prevention with sex offenders: A sourcebook* (pp. 143-166). London: Sage Publications, Inc.
- Cohen, M., Seghorn, T., & Calmas, W. (1969). Sociometric study of the sex offender. *Journal of Abnormal Psychology, 74*, 249-255.
- Conte, J.R. (1991). The nature of sexual offenses against children. In C.R. Hollin & K. Howells (Eds.), *Clinical approaches to sex offenders and their victims* (pp. 11-34). Chichester: John Wiley & Sons.
- De Young, M. (1982). *The sexual victimization of children*. London: McFarland & Company, Inc.
- Dutton, G.D., Saunders, K., Starzomski, A., & Bartholomew, K. (1994). Intimacy – anger and insecure attachment as precursors of abuse in intimate relationships. *Journal of Applied Social Psychology, 24*, 1367-1386.
- Fitch, J.H. (1962). Men convicted of sexual offences against children. *British Journal of Criminology, 3*, 18-37.
- Frenken, J. (1997). Plegers van seksueel misbruik van kinderen: Verscheidenheid, achtergronden en behandeling. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid, 52*, 1094-1108.
- Gebhard, P.H., Gagnon, J.H., Pomeroy, W.B., & Christenson, C.V. (1965). *Sex offenders: an analysis of types*. New York: Harper & Row Publishers.
- Goldstein, S.L. (1987). *The sexual exploitation of children*. New York: Elsevier.

- Groth, N. (1978). Patterns of sexual assault against children and adolescents. In A.W. Burgess et al. (Eds.), *Sexual assault of children and adolescents* (pp. 3-24). Massachusetts: Lexington Books.
- Groth, N., & Burgess, A.W. (1977). Motivational intent in the sexual assault of children. *Criminal Justice and Behavior*, 4, 253-264.
- Groth, A.N., & Birnbaum, H.J. (1979). *Men who rape: The psychology of the offender*. New York: Plenum Press.
- Groth, A.N., Burgess, A.W., & Holmstrom, L.L. (1977). Rape: Power, anger, and sexuality. *American Journal of Psychiatry*, 134, 1239-1243.
- Grubin, D.H., & Kennedy, H.G. (1991). The classification of sexual offenders. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1, 123-129.
- Hall, G.C.N. (1996). *Theory-based assessment, treatment and prevention of sexual aggression*. New York: Oxford University Press.
- Herman, J.L. (1990). Sex offenders; a feminist perspective. In W.L. Marshall, D.R. Laws, & H.E. Barbaree (Eds.), *Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender* (pp.177-193). New York: Plenum Press.
- Howitt, D. (1995). *Paedophiles and sexual offences against children*. New York: John Wiley & Sons.
- Hudson, S.M. (1998). *Theory in sexual offending*. Paper presented at the Second International Expert Conference 'Sexual Offenders: Issues, Risk Management and Treatment', Utrecht, September 4.
- Hudson, S.M., Ward, T., & Laws, D.R. (2000). Wither relapse prevention? In D.R. Laws, S.M. Hudson, & T. Ward (Eds.), *Remaking relapse prevention with sex offenders: A sourcebook* (pp. 503-522). London: Sage Publications, Inc.
- Hutsebaut, C. (1997). *Kinderen houden niet van krokodillen: Pedoseksueel misbruik en kindermoord*. Berchem: EPO.
- Johnston, F.A., & Johnston, S.A. (1997). A cognitive approach to validation of the fixated-regressed typology of child molesters. *Journal of Clinical Psychology*, 53, 361-368.
- Karpman, B. (1954). *The sexual offender and his offenses: Etiology, pathology, psychodynamics and treatment*. New York: Julian.
- Knight, R.A. (1999). Validation of a typology for rapists. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 303-330.
- Knight, R.A., Rosenberg, R., & Schneider, B.A. (1985). Classification of sexual offenders: Perspectives, methods, and validation. In A.W. Burgess (Ed.), *Rape and sexual assault* (pp. 222-293). London: Garland Publishing.
- Knight, R.A., Carter, D.L., & Prentky, R.A. (1989). A system for the classification of child molesters: Reliability and application. *Journal of Interpersonal Violence*, 4, 3-23.
- Knight, R.A., & Prentky, R.A. (1990). Classifying sexual offenders: The development and corroboration of taxonomic models. In W.L. Marshall, D.R. Laws, & H.E. Barbaree (Eds.), *Handbook of sexual assault: Issues, theories and treatment of the offender* (pp. 23-52). New York: Plenum Press.
- Knight, R.A., Prentky, R.A., & Cerce, D.D. (1994). The development, reliability, and validity of an inventory for the multidimensional assessment of sex and aggression. *Criminal Justice and Behavior*, 21, 72-94.
- Kopp, S.B. (1962). The character structure of sex offenders. *American Journal of Psychotherapy*, 16, 64-70.
- Langevin, R. (1985). *Erotic preference, gender identity, and aggression in men: New research studies*. London: Lawrence Erlbaum Ass.
- Marshall, W.L. (1996). Assessment, treatment and theorizing about sex offenders: Developments during the past twenty years and future directions. *Criminal Justice and Behavior*, 23, 162-199.
- Marshall, W.L. (1997). Pedophilia: Psychopathology and theory. In D.R. Laws & W. O'Donohue (Eds.), *Sexual deviance: Theory, assessment, and treatment* (pp. 152-174). London: The Guilford Press.
- Marshall, W.L., Serran, G.A., & Cortoni, F.A. (2000). Childhood attachments, sexual abuse and their relationship to adult coping in child molesters. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 12, 17-26.
- Mayselless, O. (1991). Adult attachment patterns and courtship violence. *Family Relations*, 40, 21-28.
- Pithers, W.D., Marques, J., Gibat, C.C., & Marlatt, G.A. (1983). Relapse prevention with sexual aggressives: A self-control model of treatment and maintenance of change. In J.G. Greer & I.R. Stuart (Eds.), *The sexual aggressor* (pp. 214-239). New York: Van Nostrand Reinhold.
- Polaschek, D.L.L., Hudson, S.M., Ward, T., & Siegert, R.J. (2001). Rapists' offense processes: A preliminary descriptive model. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 523-544.
- Prentky, R.A. (1999). Child sexual molestation. In V.B. Van Hasselt & M. Hersen (Eds.), *Handbook of psychological approaches with violent offenders: Contemporary strategies and issues* (pp. 267-300). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Prentky, R.A., & Knight, R.A. (2000). *Psychopathy baserates among subtypes of sex offenders*. Presentation at the Annual Meeting of the Association for the treatment of Sexual Abusers, San Diego, 2 november.
- Smallbone, S.W., & Dadds, M.R. (2001). Further evidence for a relationship between attachment insecurity and coercive sexual behavior in nonoffenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 22-35.
- Summit, R., & Kryso, J. (1978). Sexual abuse of children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 48, 237-251.
- Swanson, D.W. (1968). Adult sexual abuse of children: The man and circumstances. *Diseases of the Nervous System*, 29, 677-683.
- White, J.W., & Sorensen, S.B. (1992). Sociocultural view of sexual assault: From discrepancy to diversity. *Journal of Social Issues*, 48, 187-195.
- Ward, T., Hudson, S.M., & Marshall, W.L. (1996). Attachment style in sex offenders: A preliminary study. *The Journal of Sex Research*, 33, 17-26.
- Ward, T., Hudson, S.M., Marshall, W.L., & Siegert, R.J. (1995). Attachment style and intimacy deficits in sex offenders: A theoretical framework. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7, 317-335.
- Ward, T., Hudson, S.M., & McCormack, J. (1997). Attachment style, intimacy deficits and sexual offending. In B.K. Schwartz & H.R. Cellini (Eds.), *The sex offender: New insights, treatment innovations and legal developments* (pp. 2.1-2.14). Kingston, NJ: Civic Research Institute.
- Ward, T., Hudson, S.M., & Keenan, T. (1998). A self-regulation model of the sexual offense process. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 10, 141-157.

Summary

Classification of child molesters and rapists

This article discusses the classification of child molesters and rapists. For both groups of sexual offenders, it offers a review of influential classification systems of the past forty years and draws attention to the noticeable evolution from a clinical toward an empirical methodology. It elaborates on the empirically validated taxonomies by Knight and Prentky (1990), which are also subjected to critical evaluation. Finally, two recent developments in the light of clinically useful and empirically sound classifications are pointed out: the first refers to the concept of 'attachment' and the second is based on descriptive models of the processes leading to sexual offensive behaviour.